

6. *Вертгеймер М.* Продуктивное мышление. – Перевод с англ. С.Д. Латушкин. – М.: Прогресс, 1987. – 336 с.
7. *Кремень В.Г.* Інновація в контексті науки і освітньої практики. – Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського: Зб. наукових праць. – Вип. 1.28. – Миколаїв: МДУ ім. В.О. Сухомлинського, 2010. – С. 5-11. – Серія «Педагогічні науки».
8. *Семенов И.Н.* Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности. – Вопросы психологии, 1983. - № 2. – С. 35-42.
9. *Сластенин В.А., Подимова Л.С.* Педагогика: Инновационная деятельность. – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
10. *Локк Дж.* Два доклада о правлении. – Соч. в 3-х Т. – М., 1988. – Т. 3 – С. 274-275.
11. *Попер К.* Логика и рост научного знания. – М., 1983.
12. *Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів.* – Харків: Прапор, 2009. – 672 с. – С. 245-247; 453.
13. *Ruggiero Vincent.* Thinking Across the curriculum. Harper-Row, New York, NY, 1988.
14. *Тягло А.В., Воропай Т.С.* Критическое мышление: Проблема мирового образования XXI века. – Харьков: Институт внутр. дел, 1999. – 285 с.

В статье с позиций философии и логики раскрываются существенные характеристики критического мышления как самоуправляемого отражения и создания воплощенных в продуктах культуры образов не только чувственного, но и логического мышления и творческой фантазии. Оно способно радикально изменять характер отражения объектов окружающего мира за счет привнесения в его содержание элементов новизны, предвидит оригинальную и высокопродуктивную, подконтрольную мышлению деятельность от постановки до решения проблемы, продуцирования идей, которые становятся основой отражения и создания модернизированных образов культуры иными субъектами инновационной деятельности.

The article based on philosophy and logic reveals the essential characteristics of critical thinking as self-governed reflection and creation of images implemented in output of culture not only of sensitive bout logical thinking and creative fantasy that radically changes the character of reflection of environ mental objects at the expense of bringing into its content the elements of novelty, forsees original and highly productive and being under control activity from the ideas that make the basis of reflection and creation of modernized images of culture by other subjects of innovative activity.

Статтю подано до друку 18.03.2013.

© 2013 р.

Н. Ф. Шевченко (м. Запоріжжя)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПСИХОЛОГА У ПРОСТОРІ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

У сучасній психологічній літературі професійна свідомість розглядається як найважливіша категорія, яка реально відображає сутність процесу професійного становлення і розвитку фахівця, і саме вона виявляється основним вузлом, де зосереджені розбіжності між практикою підготовки фахівця та його конкретною професійною діяльністю. Професійна свідомість трактується як психологічне утворення, в якому інтегруються професійні цінності,

науково-теоретичні знання, програми професійних дій, а також знання людини про себе як про представника певної професії [1-3; 6; 9].

Функціонування свідомості будь-якого фахівця відбувається відносно його зовнішньої діяльності, - це, насамперед, глибинне відчуття, способи мислення, інтуїція і мистецтво. Професійна свідомість починає формуватися в процесі усвідомлення професійного шляху і функціонує протягом усієї життєдіяльності. Вона включає відчуття, думки, ідеї, ідеали, образи, концепції. Таке розуміння професійної свідомості співвідноситься з розумінням її науковцями, що досліджували психосемантичні аспекти професійної свідомості (О.Ю. Артем'єва, В.Ф. Петренко, І.Б. Ханіна). Вони тлумачили професійну свідомість як детерміновану професійною приналежністю специфіку репрезентації в свідомості світу («образу світу») взагалі і предмету праці зокрема.

Метою статті є висвітлення особливості функціонування професійної свідомості практичного психолога у просторі психологічного консультування.

Складність вивчення професійної свідомості полягає, на нашу думку, в тому, що практично відсутні роботи, в яких була б представлена її структура. Якщо виходити з того, що професійна свідомість є формою свідомості, то очевидно, що її структурна організація повинна відтворювати у загальному або окремому структурні компоненти свідомості, що визначені в якійсь конкретній теорії, наприклад, у двохкомпонентній теорії свідомості Л.С. Виготського або трьохкомпонентній структурі О.М. Леонтьєва, або чотирьохкомпонентній структурі В.П. Зінченка, або ж у п'ятикомпонентній Ф.Ю. Василюка.

У реалізованому нами підході, ми дотримуємося концепції О.М. Леонтьєва і вважаємо, що професійну свідомість, принаймні на сьогодняшньому етапі її, дослідження можна розглянути у рамках єдності 3-х компонентів: значення смислу, чуттєвої тканини.

Перетворюючи трьохкомпонентну структуру свідомості О.М. Леонтьєва в структуру професійної свідомості, слід чітко визначитися в тому, яким змістом наповнюється структури свідомості - значення, смисл, чуттєва тканина у професійній свідомості. Професійна свідомість як форма свідомості утворює не взагалі значення, а понятійно-категоріальний апарат тієї сфери знань, яка належить до певної професійної сфери, вона утворює також професійні смисли, які знаходять своє вираження у професійних мотивах, інтересах, які проявляються у постановці професійних цілей.

Чуттєва ж тканина як компонент професійної свідомості характеризується особливістю сприйняття реальності суб'єктом професії.

Спираючись на розуміння професійної свідомості як форми свідомості особистості, розглянемо, яким чином функціонує професійно-психологічна свідомість та спробуємо побудувати її структурно-функціональну модель.

Передусім, подамо наше бачення того, що відбувається в процесі психологічного консультування в діалогічному просторі «Клієнт - Психолог», а також розкриємо специфіку взаємин смислових просторів учасників такого діалогу.

Зовнішній бік професійної взаємодії «Клієнт - Психолог» виглядає так: клієнт розповідає психологу про життєві труднощі, що його турбують, і які він не може розв'язати сам, або ж про переживання, з якими він не може впоратися без допомоги фахівця. Життєва ситуація клієнта при цьому починає описуватися як втрата відповідей на питання: що відбувається? чому це відбувається зі мною? як жити? що робити? Емоційний та психічний стан, у якому клієнт перебуває у той час, можна назвати переживанням кризової життєвої ситуації - кризи способів розуміння світу, життя, себе людиною, кризи сенсів життя.

Зміст того, що непокоїть клієнта (ситуації, явища, стану), переживається ним на трьох рівнях: когнітивному, емоційно-оцінному, поведінковому. Отже, через розповідь клієнта

психологу подається емоційно забарвлений текст, зміст котрого уточнюється завдяки невербальним проявам у вигляді міміки, жестів і т.і., які надають додаткову інформацію про особливості життєвої ситуації клієнта. Суб'єктивно ця ситуація сприймається ним як складна психологічна проблема, яка утрудняє або робить неможливим його адаптивне функціонування. Для психолога запит клієнта виступає своєрідним фільтром, крізь який подається його життєвий світ.

Проте психологічна проблема клієнта, яка подається ним у запиті, не є лише феноменом суб'єктивного світосприймання, яке виражається в потребі отримання психологічної допомоги. Їх можна розглядати і як об'єктивне явище, тобто як сукупність протиріч або низку чинників, які ведуть до психологічної дисгармонії, незалежно від того, розуміє (і наскільки) або не розуміє клієнт те, що з ним відбувається, і усвідомлює він це, чи ні.

Усі виміри людського буття - життя в родині, у групі, в ситуації, в соціумі, в культурі, в епосі, в часі, в самому собі - так або інакше включені в теорію й практику психологічної допомоги, головна мета якої полягає у забезпеченні емоційної, смислової та екзистенціальної підтримки людині у важких ситуаціях, що виникають у ході її особистісного буття. Для психолога важливо приймати в єдиному контексті все, що представляє клієнт, котрий олюднеє і надихає свій душевний світ. Психолог уподібнює свою свідомість до свідомості клієнта, не руйнуючи її. У процесі консультативної або психотерапевтичної взаємодії, створюючи особливі умови, завдяки яким клієнт одержує можливість розв'язання своїх психологічних труднощів, психолог здійснює психологічний вплив, який змінює ціннісно-мотиваційну сферу клієнта, даючи йому можливість самому їх розв'язувати. Задача психолога полягає в тому, щоб зрушити клієнта в його власному розумінні причин своїх душевних труднощів. Будь-яка ситуація консультативної взаємодії є унікальною. У ній визначаються специфічні рівні, сфери смислопороджувальних контекстів, на засадах яких ієрархизується ціннісно-мотиваційна сфера, висуваються установки, цілі і завдання з професійного перетворення ситуації.

Працюючи з клієнтом, психолог створює особливий інформаційний простір, який ми називаємо зовнішньою рефлексією. Переживання життєвих труднощів не дає можливості клієнту поставити собі правильне рефлексивне питання і дати відповідь на те, що з ним відбувається, і позбавитися від переживань, що турбують. Функція ж психолога полягає в тому, що він, створюючи унікальні відносини з клієнтом, своєю зовнішньо рефлексивною позицією дає можливість клієнту зрозуміти, що є причиною душевного дискомфорту і не дає змоги почуватися комфортно.

Зовнішній бік відносин «Клієнт - Психолог» - це перше наближення. Розкриємо інший пласт - на початку взаємодії з клієнтом свідомість психолога утримує:

- бачення клієнтом своїх життєвих труднощів;
- власне інтуїтивне уявлення про психологічний зміст запиту клієнта;
- розуміння запиту клієнта за допомогою засобів психодіагностики.

На рівні ясного усвідомлення починає формуватися образ клієнта і його запит. Як саме він формується? На результат аналізу ситуації клієнта, його запиту нашаровуються дані психодіагностики (об'єктивних і проєктивних методів), через діагностику починає вибудовуватись та ускладнюватись сама професійна свідомість, тому що діагностика - це певні параметри, критерії, характеристики, які наділені відповідними смислами. В результаті цього будується образ психологічних властивостей і якостей клієнта, котрі точніше відображають специфіку труднощів, що окреслені його запитом. Варто звернути увагу на те, що в ситуації консультативної взаємодії психолог не може обходитись лише засобами психодіагностики, оскільки психодіагностика не дає відображення самої ситуації, а лише окреслює її контур.

Розпитування клієнта, аналіз його невербальної поведінки суттєво доповнюють психологічну картину труднощів клієнта.

У свідомості психолога створюється представленість образу клієнта і його запита, а також представленість різниці «бачення» цього запиту, очима клієнта й психолога, які виходять із того, що уява клієнта про власні негаразди і труднощі не завжди дійсно виявляється дійсно психологічною проблемою. Складність тут полягає в тому, що все, що усвідомлюється, вербалізується. Однак повної відповідності між усвідомленим і вербалізованим не існує, як немає тотожності між неусвідомленим і невербалізованим. Не буває повного збігу між тим, що людина в ході мислення вербалізує (тобто експліцитно виражає в мовленні) і при цьому імпліцитно має на увазі.

Більш глибоке проникнення дає можливість розглянути ситуацію психологічного впливу, взаємовідносини смислів мовленнєвого простору клієнта й психолога. Володіння мовленням як потужним інструментом впливу на людину пов'язано зі здібністю розуміти смисли співбесідника, ідентифікуючи їх, і робити їх доступними для впливу. Ідентифікувати смисли - означає зробити їх фактично доступними, але оголення смислів лише потенційно може розв'язати запит клієнта. Для того, щоб зміни у його смисловому полі відбулися, необхідно виявити якесь протиріччя, невідповідність наявних смислів. Коли це протиріччя стає виявленим, смисли починають рухатися і утворюються нові смисли, що й відображає ситуацію психологічного впливу психолога, але впливу некерованого, оскільки це не є маніпулюванням. Такий рух сполучується з емоційною включеністю в контакт обох сторін.

Смислоутворювання, яке є рушійною силою процесу функціонування професійної свідомості, полягає у встановленні значеннєвого зв'язку між об'єктом чи явищем, з одного боку, та єдиною системою життєвих відносин, що регулюють життєдіяльність суб'єкта, - з іншого.

Розглянемо більш детально процес смислоутворювання, як його розкриває Д.О. Леонтьєв. Смислоутворювання розуміється як процес, у результаті якого ті чи інші предмети здобувають для суб'єкта особистісний смисл чи змінюють особистісний смисл, що вони мали спочатку [4, с. 34].

Автор описує три механізми смислоутворювання: мотиваційний, диспозиційний і атрибутивний. Сутність мотиваційного механізму смислоутворювання полягає в тому, що об'єкти чи явища набувають особистісного сенсу внаслідок їхнього зв'язку з реалізацією мотивів суб'єкта, сприяючи чи перешкоджаючи цієї реалізації. У такому контексті мотив виступає як джерело смислу об'єктів або явищ, значимих для реалізації діяльності, що актуально розгортається [4, с. 35].

Подане розуміння смислоутворювання пов'язано з традицією виділення смислоутворювальної функції мотиву і смислоутворювальних мотивів у діяльнісному підході. Однак, як відзначає автор далі, актуальні мотиви є не єдиним джерелом смислу. Так, інший механізм смислоутворювання, диспозиційний, пов'язаний зі своєрідною іррадіацією відносин. Джерелом смислу в цьому випадку виступають значимі об'єкти, стосунки, до яких укріплене в структурі особистості у вигляді стійкої смислової диспозиції, і смислоутворювання при цьому не пов'язано з контекстом актуальної діяльності. Смисл об'єкта чи явища визначається не його прагматичною значимістю, а деякою упередженістю стосовно нього.

Нарешті, на думку автора, можна говорити про атрибутивний механізм смислоутворювання, при якому можливим критерієм оцінки і, відповідно, джерелом смислу, виявляються власні параметри чи атрибути об'єктів чи явищ, які є значимими для суб'єкта. Характер смислоутворювання в цьому випадку до деякої міри визначається системою цінностей суб'єкта, однак джерелом атрибутивного смислоутворювання є індивідуально-специфічні

категоріальні шкали, що служать інструментом виділення, класифікації й оцінювання суб'єктом значимих характеристик об'єктів і явищ дійсності [4, с. 37].

З огляду на зазначене, вивчення особливостей формування професійних значень і смислів як ядерного утворення свідомості фахівця є необхідним і достатнім для того, щоб характеризувати специфіку її функціонування.

Наступний зріз дає можливість побачити, що професійна свідомість психолога виступає як відкрита, інтер-суб'єктна за своєю природою система, що знаходиться в постійній взаємодії з іншим. Сама професійна психіка є діалогічною, тому що вона поєднує різні логіки, які дають можливість послідовно переходити з однієї позиції на іншу. У процесі професійної взаємодії для психолога людська психіка й світ стають єдиною субстанцією. Основним засобом роботи психолога стає семантичне подвоєння себе та іншої свідомості за допомогою мови. Завдяки надрефлексивному механізму психолог входить у діалог із новим семантичним утворенням особистості і, таким чином, сприяє особистісній психологічній інтеграції. Наявність у свідомості певної структури, яка у своєму механізмі функціонування мала б можливість трансформування та спонтанності, дозволяє здійснювати таку взаємодію.

Спробуємо детальніше розглянути процес взаємодії «Клієнт - Психолог».

Психолог працює не з життєвою ситуацією клієнта, не з її трансформацією, а з переживаннями, з системою цінностей, стосунків і станів людини, тобто, не з реальною, а з психологічною ситуацією. Психологічна реальність конституюється психологом (або позицією психолога) і включає такі компоненти: психічні феномени, їх пояснювальні моделі; психологічну практику і психіку, яка в цю практику включена; міфи і теоретичні уявлення про природу психічного. Для того, щоб працювати з психологічною реальністю (глибоко розуміти, що відбувається, ефективно і відповідально діяти) психолог повинен постійно здійснювати рефлексивно-творче зусилля.

Щодо розуміння клієнтом власних труднощів, то він бачить у своїй ситуації не дійсний стан речей, а власне уявлення про них, пропускаючи реальні факти крізь «сито» власних особистісних смислів. Основне значення для клієнта мають не самі події, які відбуваються з ним, а той смисл, якого він надає цим подіям і ті ситуативні смислові єдності, що виникають на основі переживання та осмислення реальної ситуації. Ці значення та смисли фіксуються у клієнтському запиті, зверненому до психолога.

Аналізуючи запит клієнта, психолог будує картину клієнтського запиту, тобто бачення ситуації клієнта, яке фільтрується через його власні значення та смисли. Перетинаються два смислових простори - психолога й клієнта і відбувається не лише віднаходження смислу вихідного запиту клієнта, а як підкреслює Н.В. Чепелєва, породження спільного смислового простору, який, у свою чергу, сприяє кристалізації, синтезу нового смислу, що приймається обома учасниками психотерапевтичного процесу [7].

У цьому контексті, на думку автора, для практичного психолога важливим є володіння інтерпретаційними схемами, яких вона виділяє три види:

- смислові, що включають передусім особистісні смисли, тобто мотивоване ставлення до значення, форму включення значення в структуру свідомості та особистості;
- культурні, які використовують наявні в культурі зразки;
- когнітивні, що включають концептуальні схеми, знання та уявлення суб'єкта [7, с. 33].

Умовою дії механізму інтерпретації у процесі надання психологічної допомоги є безперестанна робота, яка відбувається у свідомості психолога. Новий смисловий простір характеризується єдністю смислу й переживань.

Ще одне важливе питання: в якій формі здійснюється взаємодія? Характер, динаміка, своєрідність міжособистісних стосунків практичного психолога і клієнта, що пред'являються і не

пред'являються клієнту, проте відчутті останнім, відіграють визначальну, головну роль у динаміці процесу й в остаточному підсумку в дієвості психологічної допомоги. Відбувається діалог-взаємодія двох людей, двох екзистенцій. Ця взаємодія обов'язково присутня, і головним є те, що вона проявляється не в об'єктивній формі, її результатом є певне відчуття один одного, професійна ж свідомість психолога об'єктивує психологічний зміст цих стосунків. Тобто психолог усвідомлює те, як на нього як особистість впливає світ клієнта, тоді він може говорити про свої контр-переносні почуття, і це є робота його рефлексивного шару свідомості, саме в ньому все це і відбувається.

Абстрагуючись від певного конкретного рівня сформованості професійної свідомості, побудуємо певну абсолютну функціональну модель професійно-психологічної свідомості, хоча, звичайно, від рівня розвитку свідомості особистості залежить дуже багато. До того ж, наукова побудова моделі не є дзеркальним відображенням дійсності, а являє собою таке модельне знання, яке фіксує найважливіші загальні закономірності, котрим відповідають окремі випадки.

Функціонування професійної свідомості практичного психолога відбувається на трьох рівнях:

1 рівень – розуміння клієнта, логіки його життя - це відтворення способу життя клієнта, з усіма його симптомами та специфікою;

2 рівень – інтерпретація життєвого світу клієнта - креативна мисленнева дія, що ґрунтується на власному самостійному тлумаченні психологом психологічної специфіки клієнта - способу життя, системи цінностей, паттернів поведінки;

3 рівень – об'єктивація специфіки клієнта за допомогою професійних знань. На цьому рівні відбувається опосередкування всього матеріалу, здійснюється породжувальна функція свідомості. По суті об'єктивація і є головною функцією професійної свідомості психолога.

Семантичні компоненти цих рівнів професійної свідомості практичного психолога тісно пов'язані один з одним і пронизують усі рівні цими зв'язками, адже психолог сприймає феноменологічний простір клієнта крізь призму змісту професійної свідомості, в якій є професійні знання, професійні цінності, програми професійних дій, як імпліцитних, так і експліцитних, котрі дають підстави для обґрунтування, кваліфікування феноменів світу людини.

Говорячи про предмет діяльності, для якої психологічна свідомість формується та специфікується, підкреслимо, що мова йде не про зовнішню діяльність психолога - психодіагностику, психологічне консультування, корекцію, психотерапію, які реалізуються по відношенню до клієнта, а про внутрішню роботу, яка здійснюється відносно особливим чином сприйнятого й обробленого матеріалу (тексту), специфічно «знятої» і організованої, як її визначає О.Є. Сапогова, психологічної квазіреальності [6]. Не можна сказати однозначно, що це таке: відчуття, використання логіки професійних знань, навичок, способів мислення, чи - це інтуїція, мистецтво, чи магія або харизма.

Наголосимо, що професійна діяльність психолога вимагає від фахівця такого рівня майстерності, який дозволяє гнучко і творчо в досить обмежений час збирати психологічний анамнез та ставити психологічний діагноз, підбирати і адаптувати техніки і методики, спостерігати за станом клієнта й змінами його світосприйняття, оцінювати правомірність обраних методів і власної роботи, організовувати творчий пошук більш адекватних прийомів, методів, не порушуючи при цьому необхідні правила і принципи професійної взаємодії.

Здійснення такого рівня майстерності стає можливим лише за умови розуміння цінності й унікальності особистості, її структури, котра, за визначенням С.Д. Максименка, як цілісність є об'єктивною реальністю, що втілює внутрішні особистісні процеси. Це й визначає специфічність свідомості й діяльності практичного психолога, підвищує вимоги до творчого потенціалу, рівня підготовки й майстерності в галузі практичної психології [5, с. 7].

Вказуючи на специфіку й складність діяльності практичного психолога, Ю.М. Швалб підкреслював, що психологу необхідно утримувати у своїй свідомості безпосередній предмет діяльності, свою дію по відношенню до предмета і своє ставлення до своєї дії з предметом [8, с. 14].

Три функціональні рівні професійної свідомості практичного психолога пронизуються пов'язаними між собою семантичними компонентами. Але повинен бути той конструктивний елемент, який буде утримувати їх у єдиному полі функціонування. Таким елементом, який зберігає функціональну (не структурну) цілісність професійної свідомості, є семантичний професійний конструкт, за посередництвом якого психолог інтерпретує або витлумачує феноменологічний простір клієнта. За рахунок цілісності семантичного конструкта або його універсальності встановлюється зв'язаність функціональних рівнів.

Пусковим моментом цього функціонування виступає смисл, який народжується й формується у структурах свідомості. Рушійною силою функціонування професійної свідомості є смислотворювання. Механізмом здійснення цих функцій виступає поточне професійне усвідомлювання ситуації, рефлексивне осмислення, та надрефлексивна схематизація проблемної ситуації, тобто переведення її у задачну конструкцію.

Подане бачення особливостей функціонування професійної свідомості, безумовно, не вичерпує всієї глибини цього складного і багатогранного явища. Побудована функціональна модель професійно-психологічної свідомості є підґрунтям для створення моделі її формування в процесі фахової освіти у майбутніх практичних психологів.

Література

1. *Бондаренко А.Ф.* Задачи исследования профессионального сознания психолога-практика / А.Ф. Бондаренко, Н.А. Кучеровская // Психолого-педагогические основы профессионального становления личности практического психолога и социального педагога в условиях высшей школы: материалы Всеукраїнської науково-практичної конференції (27-28 лютого 2003). – Тернопіль, 2003. – 264 с.
2. *Зеличенко А.И.* Психосемантика и изучение профессионального сознания психологов / А.И. Зеличенко, Г.И. Степанова // Вестник Московского университета. Сер. 14. Психология. – 1989. – № 3. – С. 20-32.
3. *Исаев Е.И.* Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Е.И. Исаев, С.Г. Косорецкий, В.И. Слободчиков // Вопросы психологии. – 2000. – № 3. – С. 57-66.
4. *Леонтьев Д.А.* Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М.: Смысл, 1999. – 487 с.
5. *Максименко С.Д.* Розуміння особистості як передумова екологізації життєвого простору / С.Д. Максименко // Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / за ред. С.Д. Максименка. – К., 2003. – Т. 7, ч. 1 – С. 7-12.
6. *Сапогова Е.Е.* Профессиональное психологическое сознание: рефлексия вслух / Е.Е. Сапогова // Журнал практического психолога. – 1997. – № 6. – С.3-13
7. *Чепелева Н.В.* Роль процесів розуміння та інтерпретації у створенні семіотичного простору психотерапії / Н.В. Чепелева // Актуальні проблеми психології. Консультативна психологія і психотерапія / за ред. С.Д. Максименка, З.Г. Кісарчук. – К., 2002. – Т. 3, вип. 1. – С. 30-45.
8. *Швалб Ю.М.* Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования) / Ю.М. Швалб. – К.: Миллениум, 2003. – 152 с.

9. Шевченко Н.Ф. Развитие концепции сознания А.Н. Леонтьева в системе теоретических основ профессионального сознания психолога / Н.Ф.Шевченко // Харьковская школа психологии: наследие и современная наука / отв. ред. Т.Б. Хомуленко, М.А. Кузнецов. – Х.: Изд-во ХНПУ имени Г.С. Сковороды, 2012. – С. 250-264.

Стаття посвящена проблеме функционирования профессионального сознания психолога-практика. Рассмотрены характеристики профессионального психологического сознания, представлена его функциональная модель.

The article is devoted the problem of functioning of professional consciousness of practical psychologist. Descriptions of professional psychological consciousness are considered, functional model is presented.

Статтю подано до друку 14.02.2013.

© 2013 р.

Е. Ю. Алієва (м. Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОСТІЙНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Дослідження самостійності як особистісної якості у вітчизняній психології набуває на сьогоднішній день актуальності у зв'язку з суспільною ситуацією нестабільності, ускладненням та зниженням життєвого економічного рівня громадян, які повинні проявляти рішучість, ініціативність, сміливість, самостійність в умовах складних життєвих виборів. Постійна зміна зовнішніх детермінант вимагає від індивіда усвідомлення того, що для нього є важливим, а також активного пошуку правильного рішення в ключові моменти свого життя через реалізацію своєї суб'єктності. Все це обумовлює посилення інтересу до вивчення різносторонніх феноменів „самості” людини: саморегуляції (Л.Г. Дика, В.И. Моросанова, О.А. Конопкін), самовизначення (А.Л. Журавльов, А.Б. Купрейченко), самоствердження (Н.Е. Харламенко), самопрезентації (А.Н. Лебедев), самореалізації (Є.В. Галажинський, Л.А. Коростильова, И.В. Солоднікова), самоефективності (А.Бандура), самодетермінації (Е.Десі, Р.Райан). Всі вище зазначені поняття, на нашу думку, або схожі за своєю сутністю, або є складовими самостійності як психологічного феномену.

Так, О.А. Конопкін [7] під саморегуляцією розуміє образне функціонування живих систем різних рівнів організації і складності, інформаційний процес, носієм якого виступають різні психічні форми відображення дійсності. Б.В. Величковський [2] вивчає саморегуляцію, як внутрішні індуційовані думки, емоції і дії, які плануються та адаптуються для досягнення особистісних цілей. Іншим спорідненим поняттям для самостійності є самоконтроль, який В.А. Іваніковим [4] розуміється, як усвідомлення і оцінка суб'єктом власних дій, психічних процесів і станів. Поняття «самоствердження» активно вивчається, як у вітчизняній, так і зарубіжній психології. На думку Н.Е. Харламенкової [14], І.М. Євченко [3], самоствердження поєднує властивості і якості особистості, які визначають готовність до досягнення соціально та особистісно значущих цілей, прагнення людини до високої оцінки і самооцінки своєї особистості й викликана цим прагненням поведінка. Результатом самостійності, на нашу думку, є самореалізація, або самоактуалізація - прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей (К.Роджерс), повна реалізація справжніх можливостей (К.Хорні), внутрішня активна тенденція до саморозвитку на зразок істинного самовираження (Ф.